

Faktore wat die beroepskeuse van eerstejaaronderwys- studente beïnvloed

*Factors influencing the choice of profession of first-year
teaching students*

J.G. MAREE*, **N. HISLOP-ESTERHUIZEN*¹**,
A. SWANEPOEL** & **M.J. VAN DER LINDE****

*: Departement Kurrikulumstudies, Universiteit van
Pretoria, 0001 Pretoria

** : Departement Statistiek, Universiteit van Pretoria,
0001 Pretoria

N. Hislop-Esterhuizen   J.G. Maree

M.J. van der Linde   A. Swanepoel

PROF MAREE is 'n professor aan die Fakulteit Opvoedkunde (Universiteit van Pretoria) en redakteur van *Perspectives in Education* en die *SA Journal of Psychology*. Hy het drie doktorsgrade en word internasionaal erken vir sy werk in loopbaanvoorsiening. Sy navorsing fokus op die optimalisering van die prestasie van agtergeblewe leerders en die verskaffing van koste-effektiewe loopbaanfasilitering aan alle mense. As outeur of mede-outeur van meer as 50 boeke en hoofstukke in boeke en 100 artikels in geakkrediteerde akademiese joernale, asook ontvanger van etlike toekennings vir sy navorsing en bydrae tot die Opvoedkunde, word daar gereeld onderhoude met hom op radio en televisie gevoer. Hy was 'n finalis in die Nasionale Wetenskap- en Tegnologieforumtoekennings in 2006. Hy het in 2007 vir die tweede keer die toekenning as Uitnemende Akademiese Presteerder van die Universiteit van Pretoria ontvang. Prof Maree is in 2003 verkies as lid van die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns en in 2006 as lid van die Wetenskapakademie van Suid-Afrika (ASSAf). Hy het 'n C1-gradering van die NRF.

PROF MAREE is professor at the Faculty of Education (Pretoria University) and editor of *Perspectives in Education* and the *SA Journal of Psychology*. He obtained three doctoral degrees and has won international recognition for his research on career counselling. His research focuses on the optimisation of the performance of disadvantaged learners and the provision of cost-effective career facilitation to all people. As the author or co-author of 50 books and chapters in books, and 100 articles in accredited journals, as well as recipient of a number of awards for his research, he is frequently interviewed on radio and television. A finalist in the National Science and Technology Forum Awards in 2006, he received the Exceptional Academic Achiever Award (UP) for a second term in 2007 and was elected as a member of the South African Academy for Science and Arts in 2003 and of the Academy of Science of South Africa (ASSAf) in 2006. He has a C1-rating from the NRF.

¹ Persoon aan wie korrespondensie gerig moet word. Die outeurs spreek hiermee hul waardering uit teenoor al die studente wat aan die studie deelgeneem het.

<p>NATALIE HISLOP-ESTERHUYSEN is sedert 1998 verbonde aan die Universiteit van Pretoria as lektor in die Departement Kurrikulumstudies. Sy is 'n gekwalifiseerde Opvoedkundige Sielkunde met 'n passie vir kinders en stel veral belang in die opleiding en bemagtiging van onderwysers. Haar publikasies sluit artikels in Suid-Afrikaanse sowel as internasionale tydskrifte in.</p>	<p>NATALIE HISLOP-ESTERHUYSEN has been a lecturer at the University of Pretoria (Department of Curriculum Studies) since 1998. An educational psychologist with a passion for children, she is keenly interested in the teaching and empowering of teachers. She has published a number of articles in South African and international journals.</p>
<p>ANDRE SWANEPOEL is 'n senior lektor in die Departement Statistiek: Fakulteit Natuur- en Landbouwetenskappe aan die Universiteit van Pretoria (UP). Tydens sy betrokkenheid aan UP oor die afgelope 20 jaar in die Departement Statistiek is hy blootgestel en het deelgeneem aan 'n wye verskeidenheid navorsingsprojekte. Hy is tans besig met navorsing in die velde Amptelike Statistiek, Opvoedkundige Statistiek, asook Algehele Kwaliteitbestuur. Hy is outeur of mede-outeur van vier statistiekhandboeke en was mede-outeur van talle artikels wat handel oor die toepassing van statistiek in verskillende velde.</p>	<p>ANDRE SWANEPOEL is a senior lecturer in the Department of Statistics in the Faculty of Natural and Agricultural Sciences at the University of Pretoria. During his involvement over the last twenty one years in the department he was exposed to and took part in a wide variety of research projects. He is currently doing research in the fields of Official Statistics, Educational Statistics and Total Quality Management. He is the co-author and editor of four textbooks in statistics and he co-authored numerous articles on the application of statistics in various subjects.</p>
<p>DR. MIKE VAN DER LINDE is Senior Navorsingskonsultant in die Departement Statistiek aan die Universiteit van Pretoria (UP). Hy was oor die afgelope 30 jaar aan UP betrokke by 'n wye verskeidenheid navorsingsprojekte. Sy kundighedsvelde sluit in vraelysontwerp en -formattering, datahantering, asook statistiese programmering.</p>	<p>DR. MIKE VAN DER LINDE is Senior Research Consultant in the Department of Statistics at the University of Pretoria (UP). During the last 30 years at UP he has been involved in a wide variety of research projects. His areas of expertise include questionnaire design and formatting, data handling and statistical programming.</p>

ABSTRACT

Factors influencing the choice of profession of first-year teaching students

The lack of appropriately qualified teachers in South Africa is growing rapidly and debates about the decline in teacher numbers in South Africa are increasing. In this study, the results of an investigation into possible factors that impact on the career choice of teaching students are reported. The reasons why first-year teaching students at the University of Pretoria chose teaching as a career were studied by using a non-experimental design (survey design; administering a non-standardised questionnaire). The results revealed, inter alia, that a number of factors influence the career choice of first-year teaching students. Trends that emerged from the current study include the following: many more women than men enter the teaching profession; relatively few African language speaking students choose education as a field of study and the role of parents in helping their children to choose a career cannot be underestimated.

KEY WORDS: First-year teaching students, career choice, teachers, factors influencing the career choice of first-year teaching students, the role of parents.

TREFWOORDE: Eerstejaaronderwysstudente, beroepskeuse, onderwysers, faktore wat die beroepskeuse van eerstejaaronderwysstudente beïnvloed, rol van ouers.

OPSOMMING

Daar is 'n groeiende tekort aan toepaslik opgeleide onderwysers in Suid-Afrika. Debatte oor die afname in onderwysergetalle in Suid-Afrika is tewens aan die orde van die dag. In hierdie studie word die resultate van 'n ondersoek na moontlike faktore wat die beroepskeuse van onderwysstudente beïnvloed, gerapporteer. Eerstejaaronderwysstudente aan die Universiteit van Pretoria se beweegredes vir die keuse van onderwys as beroep is bestudeer deur gebruik te maak van 'n nie-eksperimentele ontwerp (opname-ontwerp; inskakeling van 'n nie-gestandaardiseerde vraelys). Dit blyk uit die analyses onder meer dat verskeie faktore die beroepskeuse van eerstejaaronderwysstudente beïnvloed. Tendense wat uit die onderhawige studie blyk, sluit dit in dat baie meer vroue as mans onderwys as beroep betree, dat relatief min Afrikataalsprekende studente onderwys as beroep kies en dat die rol van ouers in hul kinders se beroepskeusemaking nooit geringeskat kan word nie.

INLEIDING

Kenners spreek toenemend hul kommer uit oor die eskalerende wanbalans tussen onderwyseraanvraag enersyds en onderwyservoorsiening andersyds (Jansen, 2006). Tewens, sedert die begin van 2000 word daar dikwels in die media bespiegel oor die afname in onderwysergetalle in Suid-Afrika (SA) (Hislop-Esterhuizen, 2006). Crouch (2001) asook Pretorius en Heard (2002:1) verduidelik byvoorbeeld dat hoër onderwysinstansies ongeveer 5 000 onderwysers per jaar lewer, terwyl meer as 33 000 nuwe onderwysers nodig is om in die aanvraag na onderwysers te voorsien. Die Departement van Onderwys bevestig hierdie probleem in die *National Plan for Higher Education* (2001) en stel dit dat

The chronic mismatch between the output of higher education and the needs of a modernising economy emphasises the shortages of the highly trained graduates (2001: 3).

Die *Human Sciences Research Council* (HSRC) (2005) sluit hierby aan en wys op 'n afname in die gemiddelde aantal geregistreerde onderwysers in Suid-Afrika. Dié tendens is oor die afgelope sewe jaar waargeneem en 'n verlaging in die aantal onderwysers, naamlik van 386 735 na 368 548 vir die tydperk 2003 tot 2004 is gerapporteer (HSRC, 2005).

TEORETIESE FUNDERING

Oorsig van moontlike oorsake vir die wanbalans tussen onderwyseraanvraag en –voorsiening

Die HIV en VIGS-pandemie

Quinn (2005) beweer dat die mortaliteitsyfer van volwasse vroue tussen die ouderdom van 20 en 49 jaar oor die afgelope dekade die hoogste styging getoon het. Quinn (2005) spreek dan ook sy kommer uit oor die toekoms van Suid-Afrika se werknemers wat veral deur die HIV en VIGS-pandemie bedreig word.

Onderwys word as 'n minder aantreklike beroep beskou

Crouch en Perry (2003) is van mening dat onderwys 'n aantreklike beroep is vir die jonger persoon met 'n laer kwalifikasie. Wanneer 'n persoon ouer en hoër gekwalifiseerd is, blyk onderwys as beroep minder aantreklik te wees.

Verandering in die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel

Die verandering in die onderwysstelsel het onsekerheid onder talle onderwysers meegebring. Chisholm (2004:11) is van mening dat Uitkomsgerigte Onderwys (UGO) in sommige gevalle gesien word as:

excessively complex and that outcomes-based education could only work in well-resourced schools with highly qualified teachers and that poorly-qualified teachers in rural schools would be at sea when faced with the demands to create their own curricula and resources.

Die sogenaamde 'brain drain' of uitvloeiing van gekwalifiseerdes na ander dele van die wêreld

In die *News Bulletin*, mondstuk van die *Royal Society of South Africa* (2003), word daar verwys na meer as 65 000 jong Suid-Afrikaners wat oor die afgelope vyf jaar in die Verenigde Koninkryk gaan werk het. Alhoewel hierdie getal nie slegs verwys na onderwysers wat die land verlaat het nie, skets dit die huidige tendens. Parker (2004) beweer dat die persentasie professionele persone wat die land in 2004 verlaat het, met 62 persent teenoor 2003 se uittog gestyg het.

Uittrede van onderwysers uit die beroep

Volgens die *Human Sciences Research Council (HSRC)* (2005) oorweeg sowat 55 persent van die 21 358 onderwysers wat aan 'n Suid-Afrikaanse navorsingsprojek oor onderwysers deelgeneem het, dit om uit die onderwysberoep te tree. Redes vir hierdie besluit sluit onder andere in:

- Onvoldoende salarisse,
- Toename in die werklading,
- Onvoldoende beroepsontwikkeling,
- Gebrek aan professionele erkenning,
- Ontevredenheid met die werkbeleid,
- Onvoldoende beroepstevredenheid en
- Ontevredenheid met salarisse, werksure en werklading.

Ngidi en Sibaya (2002) verwys verder na die ontmoedigende omstandighede waarin swart onderwysers in sommige skole werk. Daar word van hierdie onderwysers verwag om onder swak omstandighede, soos oorvol klaskamers, ontoereikende toerusting en onvoldoende fasiliteite te funksioneer.

Negatiewe persepsies van onderwys as beroep

Onderwys as beroep kry dikwels negatiewe mediadekking. Butcher en Lewis (2003) identifiseer die volgende negatiewe onderwys-tendense wat dikwels in die media bespreek word as:

- Die verandering van die wese en samestelling van onderwys as beroep.
- Verandering in die rolle wat die beroep vereis waarvoor onderwysers geen erkenning van die gemeenskap, ouers en werkgewers ontvang nie.
- Salarisse wat nie tred hou met die moeilikheidsgraad en intensiteit van die beroep nie.
- Beperkte bevorderingsgeleenthede wat onderwys as beroep bied.

Gemeet aan ons ervaring met studente wat hoër onderwysinstansies betree, is daar gewoonlik 'n bewustheid van sienings soos dié in die bogenoemde verwysing. Bydraende faktore soos werkloosheid en kommer oor die verkryging van 'n betrekking na die verwerwing van 'n kwalifikasie dra ook nie by om die beeld van 'n bepaalde beroep te verbeter nie. Voornemende beroepstoetreders

kies dikwels nie die onderwys as beroep wanneer hulle met hierdie spektrum van negatiewe publisiteit gekonfronteer word nie.

Suid-Afrikaanse beroepsontwikkeling vanuit 'n ekosistemiese benadering

In hierdie studie is die ekosistemiese benadering as vertrekpunt gebruik om die invloed van subsisteme op ander sisteme te beklemtoon. Die individu se beroepskeuse word dus nie as primêre fokuspunt gesien nie, maar as deel van 'n subsisteem in interaksie met ander subsisteme soos die ouerhuis, ouers en ander persone wat sy/haar beroepskeuse beïnvloed.

Ekosistemiese benadering

Kultuur, agtergrond en die sosiale omgewing waarin 'n persoon funksioneer kan nie geïgnoreer word wanneer daar na beroepsontwikkeling verwys word nie. Cook, Heppner en O'Brien (2002) dui aan dat hul ekologiese beroepsmodel 'n beskrywing bied van hoe die waardes van die omgewing (makrosisteme) in konstante interaksie met die milieu waarin 'n individu funksioneer (huis, skool en werk) is. Volgens Cook, Heppner en O'Brien (2002) oefen hierdie interaksie 'n daadwerklike invloed op moontlike beroepskeuses uit.

Arthur en McMahon (2005) beskou die individu as 'n 'sisteem' wat nie in isolasie kan voortbestaan nie, maar wat deel van 'n groter kontekstuele sisteem vorm. Die breër subsisteme beïnvloed die sisteem (individu) en hierdie invloed moet nie uit die oog verloor word wanneer daar op beroepskeusetendense gefokus word nie.

Fouad en Byars-Winston (2005) voer aan dat wanneer daar uitsluitlik op intra-individuele faktore soos belangstelling of besluitneming gefokus word, probleme misken word wat moontlik 'n persoon se beroepsbesluitneming mag beïnvloed. Faktore wat buite hierdie intra-individuele faktore lê, sluit onder andere omgewingsfaktore wat ook in ag geneem behoort te word, in. Aansluitend hierby verwys Betz (1989) verder na die eksterne omgewingsfaktore (soos gesin, portuurgroep en sosiale ondersteuning) wat 'n invloed uitoefen op die nastreef van beroepsdoelwitte.

Interne (mikrosisteme) en eksterne (meso- en makrosisteme) faktore beïnvloed individue se beroepskeuse. Osipow (in Arthur & McMahon, 2005) beskou hierdie faktore wat 'n invloed op 'n persoon se gedrag uitoefen as:

Elements of social, personal, and economic situation, within which individuals operate may be more explicitly analyzed, and the relationship of the larger systems to one another may be more clearly understood than in the traditional approaches to behavior, which tend to emphasize one major segment of the individual or the environment (2005: 208).

Aansluitend tot Osipow (1983) se siening, voeg Splete en Freeman-George (in Hislop-Esterhuizen, 2006) die volgende faktore wat moontlik ook 'n invloed op beroepskeuse kan hê, by:

- geografiese gesitueerdheid;
- genetiese oorerwing;
- familiegeskiedenis;
- sosio-ekonomiese status;
- gesinsamestelling;
- ouerskapstyl;
- die houding van ouers teenoor die beroep wat hulle beoefen;
- onderwys en werksgeleentheid; en
- beskikbare finansiële hulpbronne.

(Daar moet egter in gedagte gehou word dat Europese uitgangspunte nie direk van toepassing op die situasie in Suid-Afrika gemaak kan word nie en dat beroepskeusetendense vanuit die Suid-Afrikaanse konteks beskou behoort te word.)

Vervolgens word perspektiewe vanuit die Suid-Afrikaanse konteks ten opsigte van beroepskeusetendense in die Suid-Afrikaanse onderwyskonteks bespreek.

Perspektiewe vanuit die Suid-Afrikaanse konteks ten opsigte van beroepskeusetendense in die Suid-Afrikaanse onderwyskonteks

Teen die agtergrond van 'n eskalerende tekort aan onderwysers, het ons beoog om ondersoek in te stel na enkele moontlike faktore wat die beroepskeuse van onderwysstudente beïnvloed. Ons gaan van die standpunt uit dat 'n beroepskeuse nooit in isolasie gemaak kan word nie, soos onder meer deur die ekosistemiese benadering voorgestel. Terwyl mikro- en makrofaktore 'n bydrae lewer tot die individu se besluitneming, dra persoonlikheids-, omgewings- en kulturele faktore, asook rolmodelle en betekenisvolle ander by tot individue se beroepskeuse. Hierdie faktore beïnvloed op hul beurt beroepsgeleenthede en -verkenning. Beroepsvolwassenheid en die beroepsbesluitnemingsproses kan moontlik deur bogenoemde faktore beïnvloed word, wat moontlik 'n verdere invloed op die uitoefening van 'n beroepskeuse kan hê.

Ons het ons studie vanuit 'n eksosistemiese invalshoek benader, in die sin dat ons glo aspekte soos kultuur, agtergrond en die sosiale omgewing waarin 'n persoon funksioneer, nie geïgnoreer kan word wanneer daar na beroepsontwikkeling verwys word nie: die belangrikheid van die ekosistemiese benadering ten opsigte van beroepskeusetendense kan volgens ons nie genoeg beklemtoon word nie (Cook, Heppner & O'Brien, 2002). Quimby en O'Brien (2004:326) is van mening dat die *multifaceted nature* van beroepsontwikkeling dit noodsaak het om die kontekstuele faktore in aanmerking te neem, veral wanneer daar ten aansien van beroepsbesluitneming betoog word. Ook Arthur en McMahon (2005) beskou die individu as 'n 'sisteem' wat nie in isolasie kan voortbestaan nie, maar wat deel van 'n groter kontekstuele sisteem vorm. Die breër subsisteme beïnvloed die sisteem (individu) en hierdie invloed moet nie uit die oog verloor word wanneer daar op beroepskeusetendense gefokus word nie.

Fouad en Byars-Winston (2005) beklemtoon dit dat navorsers nie slegs op intra-individuele faktore behoort te fokus nie (bv. belangstelling), maar ook op faktore wat buite hierdie intra-individuele faktore lê (bv. omgewingsfaktore). Betz (1989) verwys in hierdie verband na faktore soos die gesin, portuurgroep, asook sosiale ondersteuningsgroepe wat 'n invloed uitoefen op die nastreef van beroepsdoelwitte. Ook Splete en Freeman-George (1985) voer aan dat faktore soos die volgende moontlik ook 'n invloed op beroepskeuse kan hê: geografiese gesitueerdheid; familiegeskiedenis; sosio-ekonomiese status; gesinsamestelling; ouerskapstyl; die houding van ouers teenoor die beroep wat hulle beoefen; onderwys en werksgeleenthede; asook beskikbare finansiële hulpbronne.

Die voorafgaande literatuuroorsig verskaf 'n aanduiding van die wyse waarop die vraelys ontwikkel is uit die literatuur oor moontlike faktore wat die beroepskeuse van eerstejaaronderwysstudente beïnvloed.

NAVORSINGSONTWERP

In hierdie studie word gebruik gemaak van 'n nie-eksperimentele ontwerp (opname-ontwerp; inskakeling van 'n nie-gestandaardiseerde vraelys). Die ervarings, persepsies, sienings en gevoelens van eerstejaaronderwysstudente is bestudeer.

Steekproefneming

Vir die doel van hierdie studie is daar besluit om al die nuweling-eerstejaaronderwysstudente wat tydens 2004 vir die eerste keer aan die Universiteit van Pretoria (UP) by die Fakulteit Opvoedkunde geregistreer het as die populasie te beskou. Aangesien die studente oor verskeie dae oriëntering ontvang het, is besluit om die aantal studente wat per dag georiënteer word as trosse te beskou en om een spesifieke dag ewekansig te kies, waartydens al die studente wat dan op daardie dag georiënteer word in die steekproef opgeneem word. So 'n steekproefnemingsprosedure staan bekend as 'n trossteekproeftrekking (*cluster sample drawing*) aangesien die respondente geselekteer word op grond van verskeie vereistes, soos dat hulle onderwysstudente moes wees, dat hulle in 2004 vir die eerste keer aan UP moes inskryf, dat hulle heterogeen ten opsigte van afkoms, agtergrond, karakteristieke en eienskappe is en dat hulle al die studente was wat op die geselekteerde dag ingeskryf het.

Opsommende tabelle van die beskrywende statistiek word afsonderlik gerapporteer in besprekings van die resultate hierna. In hierdie afdeling word daar gefokus op die volgende aspekte:

- Die totale groep se frekwensieverspreiding ten opsigte van **biografiese inligting** word verskaf en kortliks bespreek.
- Die totale groep se frekwensieverspreiding ten opsigte van **vernaamste redes** vir die keuse van onderwys as beroep sowel as hul siening van onderwys as beroep word tematies weergegee.

Primêre en sekondêre biografiese data

Die volgende biografiese inligting van die respondente is ingesamel:

- Geslag.
- Ouderdom.
- Moedertaal.
- Finansiële situasie.
- Geografiese ligging van plek waar gematrikuleer is.
- Merietetelling (M-telling) behaal (einde Graad 12).

Vierhonderd twee-en-veertig (n=442) respondente het aan die studie deelgeneem. Tydens die implementering van die Eerstejaaronderwysvraelys was die respondente geregistreerde eerstejaaronderwysstudente aan die Fakulteit Opvoedkunde van die Universiteit van Pretoria. Die respondente beskik oor die vermoë om Afrikaans en/of Engels te begryp, te lees en te skryf. Tabel 1 stel die geslag van die respondente voor, terwyl die ouderdom van die respondente in Tabel 2 uiteengesit word. Respondente van verskeie taalgroepe was teenwoordig.

TABEL 1: Frekwensieverspreiding van respondente se geslag (n=442)

Geslag	Frekwensie	Persentasie	Kumulatiewe frekwensie	Kumulatiewe persentasie
Manlik	101	22.85	101	22.85
Vroulik	340	76.92	441	99.77
Nie aangedui	1	0.23	442	100.00

Honderd-en-een (23%) manlike studente en 340 (77%) vroulike studente het aan die studie deelgeneem. Hierdie syfers is besonder insiggewend, gegewe die feit dat die verhouding mans:dames wat tans aan UP ingeskryf is, 47:53 is (Vermeulen, 2008). Hierdie bevindinge ten opsigte van die verspreiding tussen mans- en damesstudente sluit aan by die studies van Cosser en Du Toit (2002) wat bevind het dat meer dames (66%) as mans (34%) onderwys as beroep betree. Verdere bevindinge van Cosser en Du Toit (2002) toon aan dat mans onderwys as beroep baie laag kategoriseer in verhouding tot ander beroepe.

Vervolgens word die frekwensieverspreiding van die ouderdomme van respondente wat aan die studie deelgeneem het, in Tabel 2 uiteengesit.

TABEL 2: Respondente se ouderdomsverdeling (n=442)

Ouderdom	Frekwensie	%	Kumulatiewe Frekwensie	Kumulatiewe Persentasie
≤ 20 jaar	363	82.13	363	82.13
> 20 jaar	74	16.74	437	98.87
Nie aangedui	5	1.13	442	100.00

Die frekwensieverspreiding van die ouderdom van die respondente kan soos volg uiteengesit word: 363 respondente (82.13%) van die 442 respondente is 20 jaar en jonger. Vier-en-sewentig respondente (16.74%) is bo die ouderdom van 20 jaar.

Tabel 3 verskaf vervolgens die frekwensieverspreiding in terme van moedertaal.

TABEL 3: Frekwensieverspreiding van respondente se moedertaal (n=442)

	Frekwensie	Persentasie	Kumulatiewe frekwensie	Kumulatiewe persentasie
Engels	85	19.23	85	19.23
Afrikaans	310	70.14	395	89.37
Afrikatale ²	38	8.59	433	97.96
Ander	9	2.04	442	100.00

Drie honderd-en-tien (70.14%) van die 442 respondente wat aan die studie deelgeneem het, is Afrikaanssprekend, vyf-en-tagtig (19.23%) is Engelssprekend en agt-en-dertig (8.59%) is Afrikataalsprekers. Ook hierdie syfers is besonder insiggewend, gegewe die feit dat die verhouding Afrikaans: Afrikaans/Engels: Engels: Ander studente wat tans aan UP ingeskryf is, 41:1:25.4:32.6 is (Vermeulen, 2008). Hierdie uiteensetting dui op 'n besonder swak verteenwoordiging van Afrikataalsprekers in die onderhawige steekproef. Hierdie resultaat korreleer positief met die bevindings van 'n studie gedoen deur Cosser en Du Toit (2002) wat dui op die klein persentasie Afrikataalsprekers wat aan universiteite studeer (onder meer in onderwysrigtings).

Tabel 4 dui die frekwensieverspreiding van die geografiese ligging van die skool waar gematrikuleer is, aan. Terloops, die vraag of die bevindings in hierdie artikel potensieel vir alle

² Afrikatale word as samevattende term beskou vir onder andere: Ndebele, Noord-Sotho, Suid-Sotho, Swati, Tsonga, Tswana, Venda, Xhosa en Zoeloe.

universiteite of slegs vir tradisioneel Afrikaansmediumuniversiteite geld, is nie so eenvoudig om te beantwoord as wat dit mag voorkom nie. Hoewel 'n mens se onmiddellike reaksie is om te sê "slegs vir tradisioneel Afrikaansmediumuniversiteite", is die waarheid dat die Universiteit van Pretoria oor die afgelope aantal jaar 'n ingrypende verandering in die samestelling van onderwysstudente beleef het, met 'n stygende persentasie Engelssprekende studente wat alhier inskryf (en 'n groot persentasie wat reeds ingeskryf het, ca. 40%). Ons volstaan dus deur die mening uit te spreek dat hoewel ons deeglik besef dat ons navorsing waarskynlik nie net so op enige ander universiteit toegepas kan word nie, ons bevindinge nietemin segwaarde het vir elke ander Suid-Afrikaanse universiteit se Opvoedkundefakulteit.

TABEL 4: Frekwensieverspreiding: Geografiese ligging van skool waar gematrikuleer is (n=442)

Geografiese Ligging	Frekwensie	%	Kumulatiewe Frekwensie	Kumulatiewe Persentasie
Stedelik	330	74.66	330	74.66
Platteland	111	25.11	441	99.77
Nie aangedui	1	0.23	442	100.00

Inspeksie van Tabel 4 dui aan dat die groot meerderheid studente wat aan UP inskryf, uit stedelike sentra afkomstig is.

Vervolgens word die frekwensieverspreiding van die merietetelling behaal in Graad 11 of 12, soos deur respondente aangedui, in Tabel 5 uiteengesit en bespreek.

Dit blyk uit Tabel 5 dat die grootste persentasie studente 'n merietetelling tussen 13 en 18 (sowel 13 as 18 ingesluit) behaal het. Hierdie resultate sluit aan by Cosser en Du Toit (2002) s'n. Hierdie outeurs beklemtoon tereg die belangrikheid daarvan dat die kwaliteit van onderwys oor die algemeen verbeter behoort te word ten einde veral Afrikataalsprekers te help om beter te presteer aan die einde van Graad 12. Die oogmerk is om Afrikataalsprekende Graad 12-leerders se toetrede tot 'n tersiêre instansie te vergemaklik en beter verteenwoordiging van Afrikataalsprekende studente in onder meer onderwysrigtings te verseker. Hierdie siening word ook deur die Departement van Onderwys (2002) gehuldig.

TABEL 5: Frekwensieverspreiding: Meriete-telling behaal (n=442)

Meriete-telling	Frekwensie	Persentasie	Kumulatiewe Frekwensie	Kumulatiewe Persentasie
25-30	25	5.66	25	5.66
19-24	119	26.92	144	32.58
13-18	169	38.24	313	70.82
7-12	126	28.51	439	99.33
Nie aangedui	3	0.67	442	100.00

Prosedure

Die Eerstejaaronderwysvraelys is tydens een sessie in Januarie 2004 tydens die oriëntasieprogram van die Fakulteit Opvoedkunde van die Universiteit van Pretoria ingevul. Die ingevulde vraelyste

is daarna met die hulp van die Departement Statistiek (Universiteit van Pretoria) gekodeer en ontleed. Die datavoorstelling geskied op tweeledige wyse, naamlik beskrywend en inferensieel.

Meetinstrument

Die vraelys wat vir die doel van die onderhawige ondersoek ontwerp is, is na afloop van deeglike literatuurondersoek saamgestel, waarna dit aan etlike onderwyskundiges vir kritiese kommentaar voorgelê is. Hierdie kommentaar is deur die samestellers van die vraelys oorweeg en etlike veranderings is aangebring.

Beperkings van die studie

Enkele beperkings van die studie sluit in:

- Die studie was beperk in omvang.
- In die navorsing is daar nie van gestandaardiseerde vraelyste gebruik gemaak nie.
- Die navorsingsgroep was beperk tot UP studente wat statistiese inferensie of veralgemening beperk tot studente verbonde aan die Opvoedkundefakulteit, UP. Veralgemenings van die resultate geld nie vir Gauteng of SA nie; daarvoor sal 'n meer omvattende studie nodig wees.
- Die resultate kan moontlik deur 'n ander navorsers op 'n ander wyse geïnterpreteer word.

Etiese aspekte

Skakeling met die betrokke Universiteits-, asook Fakulteitsowerhede en studente self het geskied en skriftelike toestemming is verkry alvorens inligting via die vraelys ingesamel is. Studente is ingelig oor die doel van die navorsingsprojek en versoek om toestemming te verleen dat die navorsingsresultate gepubliseer mag word.

Navorsingsvrae en -hipoteses, dataprocedure, -instrumente en verwerking

Navorsingshipoteses³

Die **hoofhipotese** wat in die onderhawige studie ondersoek word, wentel om die moontlike redes waarom eerstejaaronderwysstudente op onderwys as beroep besluit, asook om die moontlike verbande tussen die invloed van 'n verskeidenheid faktore wat 'n rol speel in die beroepskeuse van die 2004-eerstejaaronderwysstudente verbonde aan die Universiteit van Pretoria en hulle keuse van onderwys as beroep.

Die sekondêre navorsingshipoteses sentreer in die algemeen om die **verwantskappe** tussen die **verskeie faktore** wat 'n invloed uitoefen op eerstejaaronderwysstudente se besluit rakende onderwys as 'n moontlike beroep en die volgende **onafhanklike veranderlikes se invloed is ondersoek**:

- Geslag;
- ouderdom;
- moedertaal

---

³ Vir die doel van die studie word die 5%-peil van betekenis gebruik.

Die nulhipoteses⁴ word vervolgens geformuleer:

- H_{01} : Die geslagsgroepe se merietetellings verskil nie betekenisvol nie (Tabel 6).
- H_{02} : Die moedertaalgroepe se merietetellings verskil nie betekenisvol nie (Tabel 7).
- H_{03} : Die moedertaalgroepe se inkomste verskil nie betekenisvol nie (Tabel 8).
- H_{04} : Mans en dames se prestasie in die vier velde van die eerstejaarvraelys verskil nie betekenisvol nie (Tabel 15).
- H_{05} : Daar bestaan geen verskille tussen die relatiewe invloed van betekenisvolle ander persone op die beroepskeuse van eerstejaarstudente nie (Tabel 16).

In 'n poging om ons navorsingsvrae en -hipoteses te ondersoek, is die volgende statistiese berekenings uitgevoer

Beskrywende statistiek

Die volgende beskrywende gegewens is bereken.

- Die totale groep se frekwensieverspreiding ten opsigte van aspekte soos geslag, merietetelling, inkomste, huistaal asook geografiese ligging van ouerhuis is bepaal.
- Waar toepaslik, is gemiddeldes en standaardafwykings ten aansien van relevante veranderlikes bereken.

Inferensiële statistiek

Enkele inferensiële statistiese prosedures is uitgevoer om die tersaaklike hipoteses te ondersoek. Hierdie prosedures sluit die volgende in:

- a) 'n **Itemontleding** is uitgevoer op die vraelys wat deur die studente ingevul is.
- b) **Faktorontleding** (*Varimax*-rotasie) is gedoen op die items van die vraelys om die onderliggende patroon of verwantskappe tussen die veranderlikes te ondersoek.
- c) **Betroubaarheidskoëffisiënt: Cronbach se alfa-koëffisiënt** is bepaal vir die vraelys oor die geheel sowel as vir die samestelling van elke faktor wat deur die faktorontleding geïdentifiseer is.
- d) Pearson-korrelasiekoëffisiënte.
- e) Vertrouensintervalle.
- f) Wilcoxon Rangsomtoets.
- g) Eenrigting variansie-analise.

RESULTATE

Vertrouensintervalle

In Tabel 6 verskaf ons vertrouensintervalle vir die vergelyking van geslagsgroepe se merietetellings.

---

⁴ Ter wille van bondigheid word alternatiewe hipoteses weggelaat.

TABEL 6: Vertrouensintervalle vir die vergelyking van geslagsgroepe se meriete-tellings ($n_{mans} = 100$; $n_{dames} = 338$)

Geslagsgroep se meriete-telling	$\bar{\chi}$	Indeks-waarde	95% vertrouensinterval	
			Onderste grens	Boonste grens
Mans	13.70	a	12.81	14.59
Dames	16.80	a	16.23	17.36

Gemiddeldes met dieselfde indekswaardes verskil betekenisvol van mekaar op die 5% peil van betekenis ($p < 0.05$)

Dit blyk uit Tabel 6 dat eerstejaarmans- en eerstejaardamesstudente se gemiddelde merietetelling betekenisvol verskil ten gunste van dames. Dit wil dus voorkom of eerstejaarmans wat in 2004 vir die eerste keer aan UP se Fakulteit Opvoedkunde ingeskryf het vir onderwys, op skool betekenisvol swakker presteer het as dames. Die afleiding kan dus gemaak word dat mans wat op skool goed presteer eerder geneig is om in te skryf vir studierigtings anders as onderwys (in hierdie geval is die volgende arbitrêre kriterium as indikator van 'n relatief goeie prestasie gebruik: merietetelling > 16).

TABEL 7: Vertrouensintervalle vir die vergelyking van taalgroepe se meriete-telling ($n_{Engels} = 85$; $n_{Afrikaans} = 308$; $n_{Afrikatale} = 38$; $n_{Ander} = 8$)

Moedertaal meriete-telling	$\bar{\chi}$	Indeks-waarde	95% vertrouensinterval	
			Onderste grens	Boonste grens
Engels	16.77	a	15.87	17.679
Afrikaans	13.32	b	15.71	16.93
Afrikatale	11.87	ab	10.57	13.16
Ander	20.00	b	17.06	22.94

Gemiddeldes met dieselfde indekswaardes verskil betekenisvol van mekaar op die 5% peil van betekenis ($p < 0.05$)

Dit blyk uit Tabel 7 dat 'ander' studente (dit wil sê, studente wat nóg Afrikaans-, nóg Engels-, nóg Afrikataalsprekend is) die hoogste gemiddelde merietetelling behaal het, gevolg deur Engelssprekende eerstejaarstudente, Afrikaanssprekende studente en Afrikataalsprekende studente. Laasgenoemde groep studente se merietetelling is betekenisvol swakker as dié van die ander moedertaalgroepe (op die 5%-peil van betekenis). Ervaring het geleer dat hierdie studente aanvanklik sukkel om aan te pas in uiters ontwrigtende, haas lewensvreemde omstandighede, maar na 'n tydperk van etlike maande geneig is om hul voete te vind en veel beter te presteer as wat hul ontoereikende merietetelling dalk mag suggereer (Maree, 2005). 'n Verdere afleiding wat moontlik gemaak kan word, is dat beter presterende Afrikataalsprekende studente oor die algemeen nie geneig is om onderwys as 'n moontlike loopbaan te kies nie.

Vervolgens word die vertrouensintervalle vir die vergelyking van taalgroepe se inkomste uiteengesit en bespreek.

TABEL 8: Vertrouensintervalle vir die vergelyking van taalgroepe se inkomste
($n_{\text{Engels}} = 62$; $n_{\text{Afrikaans}} = 249$; $n_{\text{Afrikatale}} = 27$; $n_{\text{Ander}} = 6$)

Taalgroep se inkomste	$\bar{x}$	Indeks-waarde	95% vertrouensinterval	
			Onderste grens	Boonste grens
Engels	16.77	a	15.87	17.679
Engels	146854.34	a	119821.97	173886.70
Afrikaans	189999.50	a	178524.44	201474.56
Afrikatale	69629.13	ab	38794.03	100464.22
Ander	2166666.17	b	136548.99	196783.35
Gemiddeldes met dieselfde indekswaardes verskil betekenisvol van mekaar op die 5% peil van betekenis ($p < 0.05$)				

Dit blyk uit Tabel 8 dat Afrikataal-sprekende studente se ouers se inkomste betekenisvol laer is as die gemiddelde inkomste van al die ander groepe (op die 5%-peil van betekenis). Hierdie bevinding sluit aan by die bevinding van outeurs soos Maree (2005), Maree, Aldous, Hattingh, Swanepoel en van der Linde (2006), Maree en Molepo (1999), asook Mkhize (2004) en ander, wat hul kommer uitspreek oor die ontoereikende sosio-ekonomiese omstandighede waarin die groot meerderheid swart studente hulself bevind.

Faktorontleding

Die faktorontleding is gedoen met behulp van SAS^o rekenaarsagtewareprogram (SAS^o, weergawe 8.2, VM/ESA, 2004) met 'n *varimax* ortogonale of skuinsrotasiemetode om die onderliggende afhanklikheid ten opsigte van die verskillende items soos weergegee deur V15-V43 te bepaal. 'n *Scree plot* het bepaal dat daar drie of vier moontlike faktore teenwoordig was. Daar is **vier losstaande velde (faktore)** geïdentifiseer waarbinne die onderskeie elemente sterk met mekaar gekorreleer het. 'n Besluit is geneem om item 20 (V20) wat 'n lading van tussen 0.22 en -0.21 oor die vier faktore gehad het, weg te laat om sodoende die korrelasies te verbeter. Korrelasies tussen die items in veld 1 het vervolgens verhoog. Hierdie faktorontleding verklaar die onderlinge verwantskap tussen die verskillende veranderlikes. Die velde het almal eiewaardes groter as een en die velde kon dus geïnterpreteer word.

Die volgende vier velde is met behulp van die *varimax*-rotasiemetode geïdentifiseer:

Faktor 1. Potensiaal-fasilitering in onderwys

Faktor 2. Byvoordele

Faktor 3. Finansiële oorwegings

Faktor 4. Waarneembare belemmerings

(Kyk: Tabel 9) vir 'n beskrywing van die betrokke veranderlikes se nommers en gepaardgaande vrae.)

Vervolgens bied Tabel 9 'n uiteensetting van die finale faktorlading **per item** op die Eerstejaaronderwysvraelys sowel as elke veld se eiewaardes.

Die eiewaardes van die hoofkategorie is almal groter as een (1), wat impliseer dat dié faktore geldig is en geïnterpreteer kan word. Dit blyk verder uit Tabel 9 dat al 32 gekose items tot die vier velde behoort.

TABEL9: Eerstejaaronderwysvraelys: finale faktorontleding

GEROTEERDE FAKTOR-ONTLEDING				
Item in vraelys	Faktor 1 Potensiaal- fasilitering in onderwys	Faktor 2 Byvoordele	Faktor 3 Finansiële oorwegings	Faktor 4 Waarneembare belemmerings
V22	0.70	0.04	0.00	0.08
V19	0.66	0.01	0.08	-0.06
V18	0.65	0.02	0.01	-0.13
V37	0.65	0.15	-0.01	0.18
V15	0.64	0.01	0.09	-0.00
V41	0.63	0.06	0.05	0.26
V32	0.62	0.05	0.01	0.33
V31	0.61	0.14	0.06	0.20
V30	0.60	0.24	0.11	0.03
V36	0.58	0.01	-0.13	0.10
V16	0.57	-0.03	-0.03	-0.03
V17	0.56	-0.00	0.07	-0.18
V21	0.54	-0.04	0.14	-0.04
V34	0.50	0.09	-0.11	-0.12
V29	0.44	0.18	0.17	0.03
V25	-0.01	0.79	-0.07	-0.17
V24	-0.01	0.77	0.01	-0.19
V26	-0.03	0.76	0.13	-0.17
V28	0.17	0.61	0.07	0.03
V27	0.15	0.61	0.19	0.08
V23	-0.05	0.53	0.38	-0.02
V42	0.22	0.30	0.12	0.13
V13	0.04	0.09	0.83	-0.07
V12	0.12	0.14	0.78	0.00
V14	-0.04	0.01	0.72	-0.12
V11	0.13	0.24	0.65	-0.05
VV40	-0.02	-0.06	-0.22	0.66
VV39	0.08	-0.13	-0.15	0.61
VV38	0.31	0.02	-0.06	0.61
VV35	0.02	-0.00	0.09	0.59
VV43	0.02	-0.05	0.02	0.55
VV33	-0.19	-0.04	-0.01	0.35
EIEWAARDES	6.15	3.81	2.03	1.99
Geroteerde vari- ansie verklaar in die vektorruimte	5.70	3.18	2.67	2.44

Itemontleding

Itemontleding op die finale 32 gekose items wat in die vier velde gekategoriseer is, is uitgevoer om die meriete van die finale velde te bepaal. Vir die doel van die studie is 0.30 as minimumwaarde vir insluiting beskou.⁵

Vervolgens word item-skaalontleding in Tabel 10 geïllustreer.

TABEL 10: Item-skaalontleding en betroubaarheid

Faktor 1: Potensiaal-fasilitering in onderwys⁶		
Itemnommers	Item-korrelasie met totaal	Alpha
V15	0.55	0.86
V16	0.45	0.86
V17	0.45	0.86
V18	0.54	0.86
V19	0.57	0.86
V21	0.45	0.86
V22	0.62	0.86
V29	0.42	0.87
V30	0.57	0.86
V31	0.56	0.86
V32	0.57	0.86
V34	0.40	0.86
V36	0.51	0.86
V37	0.60	0.85
V41	0.57	0.86
Faktor 2: Byvoordele		
Itemnommers	Item-korrelasie met totaal	Alpha
V23	0.49	0.76
V24	0.61	0.74
V25	0.58	0.74
V26	0.66	0.73
V27	0.53	0.76
V28	0.47	0.77
V42	0.25	0.80
Faktor 3: Finansiële oorwegings		
Itemnommers	Item-korrelasie met totaal	Alpha
V11	0.53	0.78
V12	0.67	0.71
V13	0.70	0.71
V14	0.55	0.78

⁵ Volgens Nunnally (in Owen, 1995) kan in gevalle (soos hierdie) waar die item-veldkorrelasie laer is as die arbitrêre afsnypunt, die navorsers se mening vir insluiting of uitsluiting die deurslag gee, mits insluiting op logiese gronde geregverdig kan word.

⁶ Op aanbeveling van die statistici is vrae wat onder Faktore 1, 2 en 3 ressorteer, op so 'n wyse geformuleer dat 'n positiewe konstruksie gevorm word. Faktor 4 is weer 'n negatiewe konstruksie.

TABEL 10: Item-skaalontleding en betroubaarheid (vervolg)

Faktor 4: Waarneembare belemmerings		
Itemnommers	Item-korrelasie met totaal	Alpha
VV33	0.19	0.62
VV35	0.33	0.55
VV38	0.36	0.55
VV39	0.39	0.52
VV40	0.49	0.50
VV43	0.31	0.56

Uit Tabel 10 blyk dit dat die diskriminasiewaardes deurgaans e 0.30 is, behalwe V42 wat 0.25 is en VV33 wat 0.19 is. Die betroubaarheids-koëffisiënte is almal e 0.5 wat daarop dui dat die samestelling van die faktore geldig is.

Betroubaarhede

Die betroubaarhede van die vier velde van die Eerstejaaronderwysvraelys is met behulp van Cronbach se α -koëffisiënt bepaal.

TABEL 11: Cronbach se α -koëffisiënt vir die Eerstejaaronderwys-vraelys

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
α-koëffisiënt	0.87	0.79	0.80	0.60

Die betroubaarheidskoëffisiënte wissel tussen 0.60 en 0.85 en kan as hoogs bevredigend vir die doel van die onderhawige studie beskou word.

Pearson-korrelasiekoëffisiënte vir die onderskeie groepe .

Pearson-korrelasies

Die interkorrelasies vir die velde van die Eerstejaaronderwysvraelys vir die totale groep word in Tabel 12 aangedui. Die waardes dui op lae korrelasies tussen die velde wat ideaal is, aangesien dit daarop dui dat die items in die onderskeie velde verskillende faktore meet wat 'n invloed het op die keuse van onderwys as 'n beroep.

TABEL 12: Tussenveld-korrelasies van die vier faktore van die Eerstejaaronderwysvraelys

Faktore	1	2	3	4
1	1.00000			
2	0.16412	1.00000		
3	0.12353	0.25121	1.00000	
4	0.21170	-0.10220	-0.09824	1.00000

In Tabel 13 word die resultate van Pearson-korrelasiekoëffisiënte oor die vier velde teenoor manlike eerstejaaronderwysstudente gegee.

TABEL 13: Resultate van die Pearson-korrelasiekoëffisiënte van die vier velde vir mans

		Veld 1	Veld 2	Veld 3	Veld 4
Mans	Veld 1	1.00000			
	Veld 2	0.40778*	1.00000		
	Veld 3	0.35962*	0.41492*	1.00000	
	Veld 4	0.10581	0.02966	-0.01854	1.00000

*: $p < 0.05$

Uit Tabel 13 kan afgelei word dat daar by mans statisties betekenisvolle korrelasies tussen velde 1 (Potensiaal-fasilitering in onderwys, oftewel die moontlikheid wat onderwys aan studente bied om hul potensiaal ten volle te verwesenlik) en 2 (Byvoordele), velde 1 (Potensiaal-fasilitering in onderwys) en 3 (Finansiële oorwegings) asook velde 2 (Byvoordele) en 3 (Finansiële oorwegings) bestaan. Hierdie korrelasies is positief wat daarop dui dat die velde se waardes in dieselfde rigtings sal beweeg, byvoorbeeld indien byvoordele toeneem sal finansiële oorwegings ook toeneem en omgekeerd.

Vervolgens bied Tabel 14 'n uiteensetting van die resultate van Pearson-korrelasiekoëffisiënte oor die vier velde vir vroulike eerstejaaronderwysstudente.

TABEL 14 Resultate van die Pearson-korrelasies van die vier velde vir dames

		Veld 1	Veld 2	Veld 3	Veld 4
Dames	Veld 1	1.00000			
	Veld 2	0.21679*	1.00000		
	Veld 3	0.12109*	0.29768*	1.00000	
	Veld 4	0.00688	-0.19763*	-0.15695*	1.00000

*: $p < 0.05$

Inspeksie van die Tabel 14 dui op 'n statisties betekenisvolle korrelasie tussen velde 1 (Potensiaal-fasilitering in onderwys) en 2 (Byvoordele), velde 1 (Potensiaal-fasilitering in onderwys) en 3 (Finansiële oorwegings) asook velde 2 (Byvoordele) en 3 (Finansiële oorwegings). Hierdie korrelasies is positief wat daarop dui dat die velde se waardes in dieselfde rigtings sal beweeg, byvoorbeeld indien byvoordele toeneem, sal finansiële oorwegings ook toeneem en andersom. In die geval van velde 2 (Byvoordele) en 4 (Waarneembare belemmerings) asook velde 3 (Finansiële oorwegings) en 4 (Waarneembare belemmerings) is die korrelasie negatief wat daarop dui dat die velde se waardes in teenoorgestelde rigtings sal beweeg, byvoorbeeld indien byvoordele toeneem, sal waarneembare belemmerings afneem en omgekeerd.

Vergelyking van die twee geslagte se prestasies in die vier velde van die Eerstejaaronderwysvraelys

In Tabel 15 word die onderafdelings van die geslag van respondente en die verskeie velde (soos deur die faktoranalise geïdentifiseer) weergegee.

TABEL 15: Resultate van die Wilcoxon Rangsomtoets* vir die vergelyking van die geslag van respondente se prestasie in die vier onderskeie velde (n=101)

	Mans		Dames		p-waarde	d-waarde (effekgrootte)
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s		
Veld 1	3.88	0.66	4.13	0.53	0.0008**	0.38
Veld 2	2.91	0.91	2.74	0.88	0.1035	0.19
Veld 3	2.38	1.27	2.05	1.04	0.0446**	0.26
Veld 4	3.56	0.61	3.91	0.54	<0.0001**	0.57

*: Data is nie normaal verdeel nie – derhalwe 'n verdelingsvrye toets

** : $p < 0.05$

(Effekgroottes is hier belangrik omdat die skaal van meting nie iets is wat betekenis het vir navorsers nie. Met inkomstes en M-telling is die skaal bekend en weet navorsers wanneer is 'n verskil groot genoeg om in die praktyk belangrik te wees en kan net p gegee word. Hier is dit nie die geval nie.)

Uit Tabel 15 blyk dit dat die gemiddeldes vir mans en dames ten aansien van veld 1 (Potensiaal-fasilitering in onderwys), veld 3 (Finansiële oorwegings) en veld 4 (Waarneembare belemmerings) statisties betekenisvol verskil.

Uit Tabel 15 kan die volgende afleidings moontlik gemaak word:

- Dames is meer geneig om waarde te heg aan persoonlike ontwikkeling as medebepalende faktor, rakende die keuse van onderwys as beroep (veld 1). Die resultaat is egter nie prakties betekenisvol nie.
- Dames is meer geneig om waarde te heg aan waarneembare belemmerings as medebepalende faktor, rakende die keuse as beroep (veld 4). Die verskil is groot genoeg om sigbaar te wees ($d=0.57$, met ander woorde, 'n medium effekgrootte) wat daarop kan dui dat dames 'n hoër gemiddeld het as mans, maar die resultaat is steeds nie prakties hoogs betekenisvol nie.
- Mans daarenteen is meer geneig om waarde te heg aan finansiële oorwegings as medebepalende faktor in die keuse van onderwys as beroep (veld 3). Die resultaat is egter nie prakties betekenisvol nie.

Vervolgens word die invloed van rolmodelle op die beroepskeuse van eerstejaaronderwysstudente vergelyk.

Uit Tabel 16 blyk dit dat ouers as die belangrikste rolmodelle geag word. Die verskil is groot genoeg om sigbaar te wees ($d=0.54$, met ander woorde, 'n medium effekgrootte) wat daarop kan dui dat ouers belangriker geag word as ander opvoeders, maar die resultaat is nie prakties hoogs betekenisvol nie.

Ons bevindings bevestig die bevindings van Turner en Lapan (2002) en Cosser en Du Toit (2002), wat die belangrikheid van ouers as rolmodelle in die beroepskeuse van hul kinders beklemtoon. Dit is veral ontstellend om waar te neem dat die skoolhoof en Beroepsvoorligtingonderwyser in die onderhawige studie nie 'n prominente rol in die studente se keuse van onderwys as 'n beroep gespeel het nie.

TABEL 16: Resultate van die Kruskal-Wallis Eenrigting Variansie-analise vir die vergelyking van rolmodelle se invloed op eerstejaarstudente se beroepskeuse (n=442)

Posisie	Rolspelers	Gemiddelde rang	p-waarde van opeenvolgende rolspelers teenoor mekaar	Effek-grootte	Opmerkings
1	Ouers	2.07			Ouers word statisties betekenisvol belangriker geag as ander opvoeders
			<0.0001*	0.54 ⁺	
2	Ander opvoeders	3.21			Ander opvoeders word statisties betekenisvol belangriker as familieledede beskou
			0.0105*	0.174 ⁺⁺	
3	Ander familieledede	3.59			Ander familieledede word statisties betekenisvol belangriker as die beroepsleidingsonderwyser geag
			<0.0001*	0.327 ⁺⁺	
4	Beroeps-leiding-Onderwyser	4.40			Geen statisties betekenisvolle verskil tussen die rol wat beroepsleidingsonderwyser en ander rolmodelle speel nie.
			0.6468	0.032 ⁺⁺	
5	Ander rolmodelle	4.48			Ander rolmodelle vertolk 'n betekenisvol belangriker rol as die skoolhoof.
			< 0.0001*	0.278 ⁺⁺	
6	Skoolhoof	5.24			Geen statisties betekenisvolle verskil tussen die belangrikheid van die skoolhoof en die geestelike leier.
			0.8027	0.018 ⁺⁺	
7	Geestelike leier	5.29			Geen statisties betekenisvolle verskil tussen die geestelike leier en die portuurgroep.
			0.7029	0.023 ⁺⁺	
8	Portuur-groep	5.35			

*: Betekenisvolle verskil op die 5%-peil van betekenis
 **: Hoe groter die gemiddelde rang, hoe minder is die belangrikheid soos deur respondent geag.
 +: Medium effek
 ++: Klein effek
 (Rangordevraag waar die waarde van 1 dui op belangrikste en 8 dui op onbelangrikste)

SAMEVATTING EN AANBEVELINGS

Dit blyk uit die betrokke analises in hierdie artikel onder meer dat verskeie faktore die beroepskeuse van eerstejaaronderwysstudente beïnvloed, te wete

Faktor 1: Potensiaal-fasilitering in onderwys (oftewel die moontlikheid wat onderwys aan studente bied om hul potensiaal ten volle te verwesenlik), **Faktor 2:** Byvoordele, **Faktor 3:** Finansiële oorwegings, asook **Faktor 4:** Waarneembare belemmerings.

Ons wil vervolgens veral die volgende vier tendense wat uit die onderhawige studie blyk, hier uitlig.

- a. Baie minder mans as dames betree onderwys as beroep.
- b. Aan die Fakulteit Opvoedkunde: UP kies relatief min Afrikataalsprekende studente onderwys as beroep. By Engelstalige opleidingsinstansies mag die situasie dalk anders lyk.
- c. 'n Klein minderheid onderwysstudente (5.66%) val in die kategorie toppresteerders. 'n Opvoedkundig betekenisvolle persentasie studente (28.51%) het besonder lae M-tellings behaal, terwyl die meerderheid studente in die gemiddelde tot bo-gemiddelde groep presteerders val.
- d. Die rol van ouers in hul kinders se beroepskeusemaking kan nooit geringgeskat word nie.

Hierdie fasette verdien vanselfsprekend die aandag van alle betrokkenes.

Chapman (1984) verwys eweneens na die rol wat betekenisvolle ander of *significant persons* (ouers, onderwysers die portuurgroep asook spesiale vriende) oor die algemeen speel ten opsigte van kinders se beroepskeuses. Cosser en Du Toit (2002) sluit by hierdie bevindings aan deur te verwys na die geval van Afrikataalsprekers, waar die rol wat hierdie betekenisvolle ander in die beroepskeuseproses speel, uiters waardevol is. Op epistemologiese vlak sluit die resultate van die onderhawige studie dus ook aan by die Sosiale Kognitiewe Beroepsteorie en bevestig onder meer die direkte verband tussen die beroepskeuse van eerstejaaronderwysstudente en betekenisvolle ander se ondersteuning. Lent, Brown en Hackett (1996), asook Turner en Lapan (2002) huldig die volgende mening in hierdie verband:

[This theory] provides a model for understanding how the perceived support of parents and the confidence gained through student participation in comprehension guidance programs interact to support the career development of adolescents (2002: 44).

Lent *et al.* (1966) verwys ook na ander aspekte, naamlik agtergrond, etnisiteit, ras en kontekstuele faktore wat beroepskeusemaking beïnvloed.

Ter afsluiting fokus ons op enkele aanbevelings.

- i. Interinstusionele navorsing kan moontlik uitgevoer word ten einde die moontlike faktore wat eerstejaaronderwysstudente beïnvloed om onderwys as beroep te kies, aan **verskillende opleidingsinstansies** te bepaal. 'n Longitudinale studie kan moontlik uitgevoer word waartydens die resultate van die Eerstejaaronderwysvraelys vergelyk kan word met 'n soortgelyke vraelys (of 'n aangepaste weergawe van dié vraelys) wat in die derde of vierde studiejaar ingeskakel word.
- ii. Die maak van beroepskeuses deur adolessente behoort met meer erns benader te word. **Verwerwing** van inligting oor moontlike beroepe sowel as (byvoorbeeld) die implikasies van die gekose beroep, kan bydra tot die besluitnemingsproses. Duidelike uitstipulering van wat die onderwys as beroep in besonder behels, word soms as onbenullighede afgemaak. Tog is hierdie inligting van kardinale belang en behoort op nasionale vlak aan alle voornemende en nie-voornemende onderwysers verkondig te word.

- iii. *Road shows* of padpraattjies as **regeringsinisiatiewe** behoort gerig te word op bemagtiging van beide ouers en adolessente ten opsigte van onderwys as beroep. Genoegsame inligting oor onderwys as beroep behoort hiertydens verskaf te word.
- iv. Die invloed van ouers in die beroepsbesluitnemingsproses kan boonop nooit misken word nie. **Bemaking van onderwys** as beroep behoort dan ook meer op ouers gemik te word. Vanuit die resultate wat tydens die kwalitatiewe deel van ons navorsing verkry is, blyk dit steeds dat ouers dikwels beroepsbesluite namens adolessente neem. Ouers behoort dus in veel groter mate as tans by die beroepsbesluitnemingsproses betrek te word, maar die uiteindelijke beroepsbesluit behoort aan die adolessent self oorgelaat te word. Ouers word steeds as van die belangrikste rolmodelle in die proses beskou en behoort begelei te word om die implikasies van onderwys as beroep in-diepte te begryp.
- v. Die beroepsleidingsonderwyser se potensieële invloed op die beroepskeuse van adolessente mag nie misken word nie. Cosser en Du Toit (2002) beveel aan dat die Departement van Onderwys:

Should thus increase its support for career counselling initiatives in schools – particularly where learners are not in a position, or feel themselves unable, to discuss their future plans with parents or guardians (2002: 14).

Ons beveel dus ten slotte aan dat meer navorsing gedoen behoort te word oor die rol wat die beroepsleidingsonderwysers ten aansien van die beroepskeuse van leerders speel. Hierdie siening word onder meer gebaseer op die volgende aanhaling deur Cosser en Du Toit:

A higher percentage of learners having received some career guidance rather than not having received any such guidance intended entering higher education (79% versus 60%) (2002: 14).

Onderwysers wat tans in die beroep staan, kan moontlik toereikender bygestaan word, onder meer in die sin dat beter, asook addisionele byvoordele en aansporingsmaatreëls beding word.

Ons sluit af deur te verwys na die volgende fasette van **Super se selfkonseptorie** Maree (2002): Beroepskeuse en -aanpassing is 'n voortdurende proses wat onder meer die volgende insluit: groei, verkenning, vaslegging, instandhouding en aftakeling. Beroepspatrone in besonder word onder meer deur a) die konfigurasie van persoonlikheidseienskappe, b) geleentheid en c) beroepsvolwassenheid medebepaal. Die mate waarin 'n persoon se persoonlikheidseienskappe (insluitend vaardighede, behoeftes, waardes, belangstellings en selfkonsep) gerealiseer word, beïnvloed sy/haar beroepstevredenheid asook tevredenheid oor die algemeen. In die lig van huidige verwickelings op onderwysterrein (insluitend die huidige stakings en onverkwiklike konflik tussen onderwysowerhede en vakbondleiers), spreek ons enersyds ons ernstige kommer uit oor die wyse waarop onderwysers oor jare behandel is, en andersyds stel ons ons besorgdheid oor die impak van die persepsies van die onderwysberoep wat oor jare gevestig is, maar veral ook oor die potensieel uiters negatiewe impak hiervan op beroepskeusetendense in Suid-Afrika, met spesifieke verwysing na die ontoereikende en immer kwynende aantal Graad 12-skoolverlaters wat die beroep betree. In die woorde van Jansen(2006):

When teacher role models no longer exist, there can be no competent doctors or inspired poets or dedicated social workers or competent citizens. In fact, there can no longer be good schools. When that happens, there can no longer be democratic societies.

BIBLIOGRAFIE

- Arthur, N. & McMahon, M. 2005. Multicultural career counselling: Theoretical applications of the systems theory framework. *Career Development Quarterly*, 53(13): 208-223.

- Betz, N.E. 1989. The null environment and women's career development. *Counselling Psychologist*, 17:136-144.
- Butcher, J. & Lewis, E. 2003. *Teaching: An appealing choice to school leavers?* Paper presented at AARE Conference, Sydney. Besoek: Julie 30, 2005, by http://www.iconline.org/feature_articles/f4_03.htm
- Chapman, D.W. 1984. Teacher retention: The text of a model. *American Education Research Journal*, 21(3): 645-652.
- Chisholm, L. 2004. Introduction. In Chisholm, L. (ed.) *Changing class: Education and social change in post-apartheid South Africa*. Cape Town: HSRC Press, pp. 1-27.
- Cook, E.P., Heppner, M.J. & O'Brien, K.M. 2002. Career development of women of color and white women: Assumptions, conceptualisation, and interventions from an ecological perspective. *The Career Development Quarterly*, 50: 291-305.
- Cosser, M., & Du Toit, J. 2002. Factors affecting student choice behaviour in the course of secondary education with particular reference to entry into higher education. Research Report. Pretoria: HSRC.
- Crouch, L. 2001. *Turbulence or orderly change? Teacher supply and demand in the age of AIDS*. Pretoria: Department of Education.
- Crouch, L. & Perry, H. 2003. Educators. In Kraak, A. & Perold, H. (eds.). *Human resources development review: Education, employment and skills in South Africa*. Besoek: April 8, 2004, by www.unesco.org/.../file_download.php/.
- Departement van Onderwys. 2001. *National plan for higher education*. Pretoria: Department of Education.
- Departement van Onderwys. 2002. *Annual Report 2002/2003*. Pretoria: Government Printers.
- Fouad, N.A. & Byars-Winston, A.M. 2005. Cultural context of career choice: Meta-analysis of race/ethnicity differences. *Career Development Quarterly*, 53:223-233.
- Hislop-Esterhuizen, N. 2006. Enkele faktore wat die beroepskeuse van eerstejaaronderwysstudente beïnvloed. Ongepubliseerde meesters-graadverhandeling. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- Human Sciences Research Council. 2005. *Study of demand and supply of educators in South Africa*. Education Labour Relations Council. Media releases 2005. Besoek: April 13, 2005 by <http://www.hsrc.ac.za/media/2005/3/20050331.html>.
- Jansen, J. 2006. Onderhoud gevoer met outeurs.
- Lent, R.W., Brown, S.D. & Hackett, G. 1996. *Career development from a social cognitive perspective*. In Brown, D. & Brooks, L. (Eds.), *Career choice and development* (3rd ed.) San Francisco: Jossey-Bass, pp. 373-421.
- Maree, J.G. & Molepo, J.M. 1999. The role of mathematics in developing rural and tribal communities in South Africa. *South African Journal of Education*, 19(4): 374-381.
- Maree, J.G. 2002. Theoretical approaches: An overview. In Maree, J.G. & Ebersöhn, L. (eds.). *Lifeskills and career counselling*. Cape Town: Heinemann Publisher, pp. 1-32.
- Maree, J.G. 2005. The torn learning sprockets: stars in the ascendant. *Gifted Education International*, 20(2): 112-122.
- Maree, J.G., Aldous, C., Hattingh, A., Swanepoel, A. & van der Linde, M.J. 2006. Predictors of learner performance in mathematics and science according to a large-scale study in Mpumalanga. *South African Journal of Education*, 26(3): 229-252.
- Mkhize, N. 2004. Social transformation and career marginalisation: theoretical and research implications. Paper read at the 10th Anniversary South African Congress of Psychology: Democratising the psyche, Durban, 20-23 September 2004
- Ngidi, D.P. & Sibaya, P.T. 2002. Black teachers' personality dimensions and work-related stress factors. *South African Journal of Psychology*, 32(3):7-15.
- Osipow, S.H. 1983. Theories of career development (2nd ed.). In Arthur, N. & McMahon, M. 2005. Multicultural career counselling: Theoretical applications of the systems theory framework. *Career Development Quarterly*, 53(13):208-223.
- Parker, R. 2004. *Immigration brain drain*. Besoek: Maart 3, 2005, by <http://www.parapundit.com/archives/002014.html>.
- Pretorius, C. & Heard, J. (2002). *Shock teacher shortage looms: Dramatic fall in enrolments at training institutions will trigger education crisis within two years*. Besoek: Julie 3, 2004, by <http://www.aegis.com/news/suntimes/1999/ST990503.html>.

- Quimby, J.L. & O'Brien, K.M. 2004. Predictors of student and career decision-making self-efficacy among non-traditional college women (Career counseling). *Career Development Quarterly*, 52(14): 323-340.
- Quinn, A. 2005. Reuters foundation: Alerting humanitarians to emergencies. *Aids blamed as S. Africa reports huge jump in deaths*. Besoek: Maart 9, 2005, by:
<http://www.alertnet.org/printable.htm?URL=/thenews/newsdesk/L18300128.htm>.
- Royal Society of South Africa. 2003. *News Bulletin*. Besoek: April 8, 2004 by www.royalafricansociety.org.
- SAS Institute Inc. 2004. *SAS STAT User's Guide, Version 8.2*, Cary, NC: SAS Institute Inc.
- Splete, N. & Freeman-George, N. 1985. In Naylor, M. (1986). Family influences on employment and education. Overview. *Eric Digest No. 56*. Eric database. (Besoek: November 8, 2003).
- Turner, S., & Lapan, R.T. 2002. Career self-efficacy and perceptions of parent support in adolescent career development. *Career Development Quarterly*, 51(1): 44-55.
- Vermeulen, P. 2008. Persoonlike mededeling aan die outeurs in 2008.